

UNIwersytet MARIi CURIE-
SKŁODOWSKIEJ
WYDZIAŁ FILOZOFII I
SOCJOLOGII

Maria Curie-Skłodowska University
Faculty of Philosophy and Sociology
Pl. Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, POLAND

15.12.2020

prof. dr hab. Jacek Paśniczek
Kierownik Katedry Logiki i Kognitywistyki

RECENZJA OSIĄGNIĘCIA NAUKOWEGO DRA PAWŁA
GRABARCZYKA I JEGO POZOSTAŁEGO DOROBKU MAJĄCEGO BYĆ
PODSTAWĄ POSTĘPOWANIA O NADANIE STOPNIA DOKTORA
HABILITOWANEGO.

Dr Paweł Grabarczyk opublikował monografię *Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content*, która ukazała się w serii *Synthese Library*, Springera w 2019 roku. Jest to niezwykle prestiżowe wydawnictwo, co samo przez się świadczy o randze tej publikacji. Moja opinia będzie w pierwszym rzędzie dotyczyła tej pracy.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów. Jak sam Autor podkreśla, pierwszoplanowym celem pracy jest prezentacja tzw. dyrektywnej teorii znaczenia (w skrócie angielskim DTM), którą sformułował Kazimierz Ajdukiewicz w latach czterdziestych ubiegłego wieku i tej kwestii poświęcone są cztery pierwsze rozdziały. Teoria Ajdukiewicza jak dotąd jest słabo znana lub wręcz nieznana na świecie, chociaż pojawiło się wiele filozoficznych teorii języka mających z nią przynajmniej pewne cechy wspólne. Intencją dra Grabarczyka jest zwrócenie uwagi środowisku uczonych zajmujących się szeroko rozumianą semantyką i pragmatyką języka na nowatorstwo koncepcji Ajdukiewicza.

Budując swoją teorię Ajdukiewicz wychodzi od prostych intuicji. W sytuacjach, w których dochodzi do nieporozumień między dyskutantami proponuje zastosować „sprawdzian semantyczny” (*semantic trial*). Polega to na tym, że jeśli zachodzi nieporozumienie dotyczące znaczenia np. słowa ‘stół’, to

jeden z dyskutantów może zapytać drugiego, czy stół jest meblem. W przypadku odpowiedzi negatywnej, dalsza dyskusja nie ma sensu z uwagi na rozbieżność kategoryjną znaczeń. Główna idea semantyczna mówi, że znaczenie poszczególnych wyrażen jest związane z pewną klasą takich testów. I w tym miejscu pojawia się kluczowe pojęcie dyrektyw znaczeniowych (*meaning directives*). Są to reguły, czy też predyspozycje użytkowników języka do potwierdzania zdań w sprawdzianach semantycznych. I to stanowi punkt wyjścia do konstruowania kluczowych pojęć semantycznych takich jak synonimiczność, przekład oraz znaczenie wyrażenia.

Aby lepiej ocenić teorię Ajdukiewicza, dr Grabarczyk postuluje następujący zabieg metodologiczny – formułuje 18 dezyderatów mówiących jakie warunki powinna spełniać (z perspektywy użytkownika, filozofii i kognitywistyki) dobra teoria znaczenia. Podstawowe, to te, które mają wyjaśniać trzy kluczowe pojęcia wymienione wcześniej. Autor konstatuje, że oryginalna teoria Ajdukiewicza nie spełnia wielu z podanych dezyderatów. Jednocześnie wskazuje na pewne trudności interpretacyjne pozwalające ujmować tą teorię mniej lub bardziej radykalnie. Sam wstępnie opowiada się za opcją bardziej radykalną.

Z kolei dr Grabarczyk stara się usytuować teorię Ajdukiewicza na mapie współczesnych teorii języka i porównać je z tą teorią. Tak więc rozpatrywane są teorie de Saussure'a (semiotyka), Wilfrida Sellarsa (reguły języka), Quine'a (behawioralna teoria znaczenia) i Davidsona (semantyka prawdziwościowa). Wskazane są zarówno podobieństwa jak i różnice między wymienionymi a teorią Ajdukiewicza.

W trzech ostatnich rozdziałach pracy, dr Grabarczyk przedstawia własną modyfikację oryginalnej teorii Ajdukiewicza, - nDTM, argumentując na rzecz jej zalet. W tym celu, przede wszystkim, stara się wyeliminować wady oryginalnej DTM. I tak, aby uniknąć problemu wskazanego przez Tarskiego, polegającego na tym, że dwa wyrażenia synonimiczne mogą mieć różne odniesienia, zawęża DTM w ten sposób, że uniezależnia ją od otoczenia użytkownika (znaczenie wąskie), a jednocześnie pozostawia społeczną zależność użytkownika. Kolejny problem, to kwestia pozyskiwania dyrektyw i doboru dyrektyw znaczeniowych. Wymienione i omówione różne typy dyrektyw: aksjomatyczne, inferencyjne, empiryczne, promujące (*promotive*). Autor proponuje przyjęcie empirycznych procedur

pozyskiwania dyrektyw. Zastanawia się w jaki sposób mogą być reprezentowane empiryczne składniki i niewerbalne założenia dyrektyw.

W ostatnim rozdziale pracy dr Grabarczyk prezentuje szczegóły swojej teorii nDTM i pokazuje, jak w jej obrębie uniknąć problemów, o których była mowa wcześniej. Przedstawia dziewięć założeń swojej teorii i dyskutuje ich konsekwencje. Założenia te brzmią następująco: 1. Język zawiera dyrektywy znaczeniowe, 2. nDTM jest teorią języka publicznego, 3. nDTM jest semantyką niereferencyjną, 4. DTM jest teorią sytuacyjnie wąską, ale szeroką społecznie, 5. nDTM nie jest teorią umysł/poznanie, 6. nDTM jest teorią molekularystyczna, 7. nDTM jest semantyką 'prohibywną', 8. nDTM nie jest teorią radykalnego przekładu, 9. Użytkownicy języka dostosowują się do dyrektyw, a nie muszą ich znać i rozumieć.

W kolejnym etapie rozprawy dr Grabarczyk przystępuje do sformułowania swojej teorii nDTM. Nie robi jednak tego w sposób całkowicie ogólny, lecz przy pomocy mini wersji 'zabawkowej' (*toy*). Czyni to poprzez sformułowanie języka teorii, który zawiera symbole predykatowe, nazwy, spójniki, sformułowania dyrektyw różnego typu (por. powyżej). Te narzędzia formalne pozwalają mu sformułować pojęcie matrycy. Definicja tego pojęcia brzmi: „The matrices are just a way of showing the distribution of the terms in directives in a more conspicuous and processing-friendly manner.” Autor przedstawia proste przykłady matryc w formie tabelki, co jednak nie tłumaczy, dlaczego większość okienek w tych tabelkach jest pusta. Pojęcie matryc(y) służy mu do zdefiniowania kluczowych pojęć semantycznych w ramach nDTM: pojęcia znaczenia wyrażenia, pojęcie znajomości (*knowing*) znaczenia, wreszcie pojęcie tłumaczenia. W szczególności znaczenie jest definiowane następująco: „The **meaning** of an expression E in language L is its distribution in the language matrix of L.” Trzeba zaznaczyć, że wyrażenie 'distribution' nie ma tu technicznego znaczenia i dokładnie nie wiadomo, o co Autorowi chodzi w tym miejscu. Znajomość znaczenia jest natomiast zdefiniowana następująco: „To **know the meaning** of an expression E is to conform to the meaning directives in which E figures in an essential manner.” Dr Grabarczyk podkreśla wielokrotnie, że popiera bardziej radykalną wersję DTM, którą nazywa „semantyką prohibywną”. Według takiej koncepcji semantyki, użytkownicy posługują się poprawnie wyrażeniami nie dzięki

znajomości ich znaczeń, ale dzięki znajomości granic poza którymi pojawia się nadużycie wyrażenia.

W ostatnim rozdziale monografii dr Grabarczyk konfrontuje swoją teorię nDTM ze znanymi współczesnymi teoriami języka. Pierwszą jest semantyka ról pojęciowych Neda Blocka, następną inferencjalizm Roberta Brandoma i wreszcie, także wersja referencjalizmu, Jaroslava Peregrina. Autor stara się wypunktować pewne podobieństwa, ale także zalety swojej teorii w stosunku do teorii omawianych. Na koniec dr Grabarczyk ponownie wraca do osiemnastu dezyderatów stawianych wobec teorii znaczenia. Konstatuje, że jego nDTM nie spełnia jedynie trzech z nich.

Nie ulega wątpliwości, że praca *Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content* jest pracą wybitną. Jej Autor po pierwsze wykazał się ogromną wiedzą dotyczącą współczesnych filozoficznych i kognitywistycznych teorii języka. Dużą jego zasługą jest obszerna prezentacja i analiza teorii znaczenia Ajdukiewicza, co wobec faktu, że monografia jest w języku angielskim i wydana w dobrym wydawnictwie, sprawia, że będzie łatwo dostępna dla szerokiego międzynarodowego grona czytelników zainteresowanych filozofią języka. Monografia wyróżnia się dobrym stylem, analizy i rozumowania są klarowne. Strona edytorska jest bez zarzutu, a poprzedzanie rozdziałów 'abstraktami' (lub 'wstępami' i 'przeглядami'), zaś kończenie rozdziałów 'konkluzjami' niewątpliwie ułatwia potencjalnemu czytelnikowi śledzenie wywodów. Dyskusyjne jest jedynie umieszczanie po każdym rozdziale osobnej bibliografii.

Monografia dra Grabarczyka nie ma jedynie charakteru sprawozdawczego. Nawet, gdy omawia koncepcję Ajdukiewicza, czyni to w sposób krytyczny. Ale najważniejszą zaletą pracy jest zaproponowanie własnej, udoskonalonej w stosunku do pierwowzoru teorii semantycznej. Teoria ta zachowuje pewne możliwe interpretacje DTM, ale jednocześnie, nawiązując do współczesnej problematyki teorii znaczenia, twórczo rozwija tę teorię. Kulminacją nowej teorii nDTM jest podanie definicji matrycy językowej, definicji znaczenia wyrażen oraz tłumaczenia. Warto podkreślić, że Autor nie uchyla się od przyznania, że ta teoria, chociaż uważana za lepszą od oryginału, posiada wady (nDTM spełnia więcej

dezyderatów stawianych przed teorią znaczenia niż DTM).

Pozwolę sobie na kilka dodatkowych uwag. Dr Grabarczyk często nazywa DTM semantyką, chociaż zdaje sobie sprawę, że może to budzić zastrzeżenia. Wydaje się, że DTM jest bardziej pragmatyką niż semantyką, tą drugą tylko wtedy, gdy zgadzamy się na utożsamienie semantyki z teorią znaczenia. A przecież pojęcie semantyki na ogół zawiera takie składniki jak referencyjność, kompozycyjność, warunki prawdziwości. Zarówno DTM jak i nDTM tych składników nie zawiera – teorie te są niereferencyjne (nie ma w nich pojęcia referencji), niekompozycyjne (znaczenie jest definiowane tylko dla wyrażeń prostych), jak również ‘semantyki’ te nie są oparte na warunkach prawdziwości. Dr Grabarczyk próbuje jakoś to tłumaczyć, ale też bez przekonania (np. problem, czy dyrektywy wyrażeń złożonych miałyby być pochodnymi w stosunku do dyrektyw wyrażeń prostych). Sugeruje, że niereferencyjność mogłaby mieć zastosowanie do analiz dyskursu fikcjonalnego. Z tym trudno byłoby mi się zgodzić. Próby niereferencyjnych analiz fikcji w zasadzie się nie powiodły, zdominowane przez ujęcia akcentujące intencjonalne odniesienie nazw obiektów fikcyjnych.

Przejdę teraz do omówienia pozostałego dorobku naukowego dra Grabarczyka. W kręgu zainteresowań Kandydata oprócz filozofii języka znajduje się m.in. filozofia umysłu, sztuczna inteligencja, kognitywistyka, epistemologia, wirtualna rzeczywistość, teoria gier cyfrowych, i te zainteresowania znajdują odzwierciedlenie w jego dorobku naukowym. Po doktoracie opublikował, oprócz omawianej monografii, książkę *W poszukiwaniu teorii znaczenia*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego 2018, współredagował 6 tomów prac zbiorowych. Ponadto, opublikował 26 artykułów w czasopismach, 8 jako rozdziały monografii, wiele z nich w języku angielskim. Brał udział w 3 konferencjach międzynarodowych. Był kierownikiem zrealizowanego grantu OPUS NCN, na podstawie którego powstała omawiana monografia *Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content*. Jest w trakcie realizacji grantu Grant ERC (Advanced Grant), „Making Sense of Games”, a także wykonawcą trzech innych grantów. Jest członkiem 4 towarzystw naukowych, w tym prezesem Ośrodka Badań Filozoficznych, które jest bodaj

największym towarzystwem polskim popularyzującym filozofię, a w ramach tego ośrodka zorganizował „Kawiarnię Filozoficzną”. Ponadto osiągnięciami Ośrodka są: konferencje krajowe (Zlot Filozoficzny), konferencje międzynarodowe (Context, Cognition and Communication Conference, Trends in Interdisciplinary Studies), publikacja czasopism naukowych (Avant – 27 numerów) oraz serii książek dostępnych w otwartym dostępie (Biblioteka OBF – 6 wydanych książek). W latach 2008–2018 był redaktorem naczelnym „Internetowego Magazynu Filozoficznego HYBRIS”. W roku 2015 założył czasopismo „Replay – The Polish Journal of Game Studies”, którego jest redaktorem naczelnym. Jego dorobek „punktowy”, to 92 cytowania (bez autocytowań), indeks Hirscha 5, punktacja MNiSW 652.

Dr Grabarzyk jest adiunktem na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Na szczególne wyróżnienie zasługuje fakt, że od roku 2017 jest *post doctoral researcher* na Uniwersytecie Kopenhaskim, realizując grant wymieniony powyżej. W latach 2006–2011 był wykładowcą na Polskim Uniwersytecie Wirtualnym. Na Uniwersytecie Łódzkim prowadził zajęcia z historii filozofii analitycznej, filozofii języka oraz filozofii umysłu. Prowadził również zajęcia on-line na Polskim Uniwersytecie Wirtualnym, ucząc filozofii, etyki i logiki. Na Uniwersytecie Kopenhaskim prowadził zajęcia z przedmiotów: *Philosophy of Science*, *Qualitative research methods* oraz *Games and Culture*.

Na podstawie oceny osiągnięcia habilitacyjnego, którym jest monografia *Directival Theory of Meaning. From Syntax and Pragmatics to Narrow Linguistic Content* oraz oceny pozostałych osiągnięć naukowych, osiągnięć organizacyjnych i dydaktycznych, wnioskuje o dopuszczanie Pana dra Pawła Grabarczyka do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego. Pozwalam sobie wyrazić zdanie, że dorobek Habilitanta jest tak wartościowy i obszerny, że mogłby nawet stać się podstawą wystąpienia o tytuł naukowy profesora.

Jacek Paśniczek